MOLDOVA ÎN PERIOADA 1828—1848
CONSIDERAŢII GENERALE*

GH. PLATON

Ocupaţia şi administraţia rusă (*1828—1834*)

În Moldova, regimul ocupaţiei militare a fost introdus în momentul în care trupele rus au trecut granița Prutului, la 25 aprilie/7 mai 1828. Prin proclamaţia dată cu acest prilej, generalul Wittgenstein asigura populaţia că „legile, obiceiurile străvechi, proprietăţile şi dreptăţile sfintei credinţe ... vor fi respectate ş ocrotite". Pe durata războiului, în raport cu necesităţile militare, regimul ocupaţiei a fost deosebit de aspru ; sarcinile care au revenit asupra Principatelor nespus de împovărătoare. La început, administraţia provizorie a fost încredinţată contelui F.P. Pahlen (sfîrşitul lunii aprilie 1828 — februarie 1829) care primea titlul de preşedinte deplin împuternicit al divanurilor Moldovei şi Ţării Româneşti. În exercitarea atribuţiilor, acesta era secondat de un vicepreşedinte ; această funcţie a fost deţinută de M.L. Minciaki. Atribuţia principală a administraţiei era *aprovizionarea armatei*. În acest scop, înaltul funcţionar rus era împuternicit ca, în afara contribuţiilor ordinare în bani şi în produse, să facă cereri extraordinare — „cît de împovărătoare" — pentru buna desfăşurare şi reuşita planurilor militare[1].

Spre deosebire de F.P. Pahlen, succesorul acestuia, P.F. Jeltuhin — care a deţinut funcţia de preşedinte din februarie pînă în decembrie 1829 — a utilizat măsuri deosebit de aspre în îndeplinirea atribuţiilor sale. Din nou, ca de atîtea ori înainte, în etapele precedente ale crizei generată de evoluţia „Problemei orientale", Principatelor le reveneau sarcina să adăpostească să hrănească şi să asigure transporturile şi alte necesităţi ale trupelor care staţionau sau se aflau în trecere spre teatrul de operaţii.

Încă de la 25 aprilie 1828, se constituie *Comisiunea pentru aprovizionarea oştilor* ; de asemenea, este desemnată o *comisie de încartiruire*, iar apoi se instituie *Divanul împlinitor* care prcia atribuţiile primei Comisii, avînd drept sarcină executarea tuturor cerinţelor legate de întreţinerea armatei. Cu toate recomandările privitoare la repartizarea echitabilă a sarcinilor şi prevenirea abuzurilor, locuitorii celor două Principate au fost supuşi unor grele încercări. Repararea sutelor de poduri şi a iezăturilor, lucrările de amenajare a căilor de comunicaţie au solicitat un imens efort[2]. Transporturile, la care au participat mii de oameni, cu vite şi atelaje, au reprezentat, însă, sarcina cea mai grea. Locuitorii satelor, mai cu seamă, trebuiau să asigure circulaţia neîntreruptă între magaziile de rezervă şi *etape*, funcţionarea continuă a magaziei mişcătoare, alcătuită din 243 cărăuşi cu 1 035 boi, precum şi transportul produselor cumpărate sau rechiziţionate. Locuitorii satelor şi ai oraşelor, în schimbul unei plăţi derizorii, erau îndatoriţi să adăpostească şi să hrănească ostaşii armatei de ocupaţie. Satele au suportat această sarcină în anii 1828—1829, oraşele în întreaga perioadă a ocupaţiei.

---

* Text redactat pentru volumul VI din Tratatul de Istorie a României.

1 *Hurmuzaki*, sI, voi. IV, p. 333—335.

2 Pentru toate îndatoririle, detalii la Mihai Gălan, *Ocupaţia rusească în Moldova în anii 1829—1834*, în „Cercetări istorice", an X—XII (1934—1936) nr. 1.

Cantitățile de provizii și furaje furnizate armatei au fost enorme. La intrarea trupelor în Moldova — exportul produselor fiind cu desăvîrșire interzis — s-a întocmit un tabel cu necesarul pe timp de patru luni ; sînt incluse următoarele cantități : 2 784 000 kg făină, 268 000 kg crupe, 7 718 500 kg orz, 672 000 kg carne, 21 000 vedre rachiu. Prin rechiziții sau cumpărare, *comisionarii* au furnizat armatei cantitatea de 9 955 900 kg cereale. În 1828—1829, au fost pregătite pentru nevoile armatei 123 696 kg fîn[3]. Încă din primul an, se pare, numărul boilor rechiziționați în ambele Principate s-a cifrat la 36 000 ; din carnea acestora, potrivit informației furnizată de E. Regnault, nu ar fi rămas nici cantitatea necesară pentru un biftek[4]. Dacă, la acestea, adăugăm miile de oameni obligați a merge peste Dunăre spre a efectua diferite munci[5], pierderile considerabile în vite pricinuite de epizootie, cărături sau gerul iernii—numai în Moldova, numărul vitelor pierite în curs de un an a fost de 113 531[6], — epidemia de ciumă, rechizițiile masive de diverse materiale precum și calamitatea abuzurilor, ne putem face o imagine asupra realității[7].

Comisiile de revizie, instituite în Moldova pentru cercetarea abuzurilor săvîrșite sub pretextul îndeplinirii sarcinilor militare, au înregistrat consecințele funeste generate de repartizarea neproporțională a sarcinilor, înrăutățirea condițiilor de viață a tuturor categoriilor de locuitori. Concluziile anchetei au subliniat proporțiile înseși ale crizei sistemului feudal[8].

Potrivit clauzelor tratatului de pace, Turcia era îndatorită să plătească o despăgubire de război în valoare de 11 500 000 ducați ; pînă la achitarea întregii sume, drept garanție, Principatele urmau să rămînă sub ocupație rusă[9]. Convenția de la Petersburg, din 14 aprilie 1830, reduce suma la 8 milioane plătibili în 8 ani, cu aceeași clauză asupra Principatelor. Eventualitatea unei ocupații atît de îndelungate îi părea lui Metternich că ascunde intenția unei anexiuni[10]. R. Gordon, ambasadorul britanic la Poartă, referindu-se la același fapt, considera că Turcia trebuie să considere Principatele „pierdute pentru totdeauna" [11].

Cercuri influente din Rusia țaristă, militare, în primul rînd, se pronunțau în favoarea anexiunii. Generalul P.D. Kiselev, el însuși — devenit președinte deplin împuternicit al celor două divanuri, după demisia și moartea lui Jeltubin (noiembrie 1829) — era unul din susținătorii cei mai activi ai acestei soluții. În concepția sa, Dunărea reprezenta hotarul firesc al Rusiei, iar Principatele o poziție deosebit de avantajoasă. Părăsirea acesteia însemna, potrivit vederilor sale, o „greșală gravă, ireparabilă, poate". Prelungirea ocupației trebuia să obișnuiască Europa cu ideea unei anexiuni[12]. Țarul însă, precum și cercurile diplomatice din capitala Imperiului, cel puțin acum, nu împărtășeau acest punct de vedere.

În primul rînd, războiul începuse cu angajamentul că nu se vor face anexiuni, în Europa, mai cu seamă[13]. Anexarea Principatelor, potrivit vederilor diplomației ruse, în afară de faptul că ar fi provocat reacția Puterilor, nu putea compensa pierderea indemnizației de care Turcia trebuia absolvită în schimbul renunțării la suzeranitate[14]. Interesul Rusiei cerea menținerea Imperiului otoman în starea în care se afla, fapt ce-i îngăduia amestecul și intervenția continue ; constituirea unor state independente pe ruinele Imperiului ar fi stînjenit-o puternic în acțiunile sale economice și politice[15]. În acest sens, așa cum mărturisea Nesselrode, ocuparea celor două

---

[3] *Ibidem*, p. 101—103.

[4] Elias Regnault, *Histoire politique et sociale des Principautés Danubiennes*, Paris, 1855, p. 160.

[5] Mihai Gălan, *op. cit.*, p. 103, I. C. Filitti, *Principatele române de la 1828 la 1834. Ocupația rusească și Regulamentul organic*, București, 1934, p. 23.

[6] Mihai Gălan, *op. cit.* p. 99.

[7] La 1 ianuarie 1832, rechizițiile și havalelele au încetat în Moldova, ca urmare a convenției încheiate cu guvernul rus potrivit căreia cele necesare urmau să fie procurate din comerț, la prețul zilei. *Ibidem*, p. 107.

[8] Pentru Moldova, vezi, Gh. Platon, *Comisiile de revizie în Moldova și activitatea lor în anii 1830 și 1831*, în *Studii și materiale de istorie modernă*, vol. I, București, 1957.

[9] Mihai Gălan, *op. cit.*, p. 205.

[10] I. C. Filitti, *Corespondența consulilor englezi din Principate* 1836—1848, „Analele Academiei Române" seria a II-a, tom. XXXVIII, „Memoriile secțiunii istorice", București, 1916, p. 11—12.

[11] *Ibidem*, p. 12—13 (Raport către Aberdeen, din 3/15 septembrie 1829).

[12] *Ibidem*, p. 54—55., *Hurmuzaki, vol. cit.*, p. 378, 387, 419.

[13] Elias Regnault, *op. cit.*, p. 157.

[14] I. Papadopol—Callimah, *Generalul Pavel Kiselev și vremea sa* p. 100—101.

[15] I. C. Filitti, *Corespondența consulilor*, p. 13—14.

Principate n-ar fi adus nici un folos real. „Noi, acum, sublinia diplomatul, fără a întreţine trupe acolo, putem dispune de acele provincii după placul nostru, în timp de pace, ca şi în timp de război"[16].

În activitatea ce a desfăşurat-o în Principate, Kiselev trebuia să dea expresie practică acestei politici a ţării sale. A făcut-o cu o competenţă desăvîrşită. Revoluţia poloneză din 1831, criza din Imperiul otoman şi apoi, tratatul de la Unkiar Iskelessi au reliefat, din nou, valoarea economică, politică şi strategică a provinciilor româneşti. Ocupaţia lor a conferit Rusiei o poziţie deosebit de avantajoasă în contextul acestor evenimente. Prelungirea acesteia trebuia să lărgească baza viitoare a unei influenţe precumpănitoare. Măsurile întreprinse de Kiselev, care au pregătit aplicarea practică a dispoziţiilor Regulamentului organic, reliefează, în finalitatea lor generală, aceste intenţii de perspectivă.

Menţinerea ocupaţiei Principatelor pe o durată cît mai mare, servind obiectivele politice şi strategice ale Rusiei ţariste, trebuia să îngăduie aplicarea eficientă în practică a unui sistem de măsuri capabil să păstreze încrederea popoarelor aflate sub stăpînirea sau dominaţia Porţii în sprijinul acesteia. Totodată, după expresia lui Kiselev, aceste măsuri erau dictate de grija de a feri provinciile Imperiului aflate în preajma Principatelor de „contagiunea dezordinilor şi ale anarhiei care ar putea fi întreţinute acolo de menţinerea unui regim vicios"[17]. Probînd bunele intenţii ale puterii protectoare, intervenţia în vederea înfăptuirii unor largi reforme administrative trebuia, în intenţia cercurilor conducătoare ruse, să realizeze stabilitatea necesară noilor instituţii şi să ridice nivelul de viaţă al poporului strivit sub povara abuzurilor; aceasta cu atît mai mult cu cît reîntoarcerea la vechiul regim nu mai era cu putinţă[18].

Făcînd abstracţie de obiectivele finale ale programului său, măsurile administrative iniţiate sau patronate de Kiselev, cu energie şi înaltă competenţă, s-au înscris, multe dintre ele, pe linia procesului obiectiv, firesc şi necesar de modernizare a structurilor societăţii româneşti. Unele din acestea au pregătit terenul pentru aplicarea dispoziţiilor Regulamentului organic realizată în ultimii doi ani ai ocupaţiei (1832—1834).

Pentru prevenirea şi combaterea epidemiilor, au fost înfiinţate şi organizate carantinele la graniţă şi în interiorul Principatelor, organizată administraţia sanitară şi dotate spitalele. Măsurile profilactice iniţiate au dus la stingerea epidemiilor de holeră şi ciumă care, răspîndite de armată, au făcut un număr însemnat de victime în rîndul populaţiei, a celei din capitală mai cu seamă. Reorganizarea divanurilor a adîncit separaţia între justiţie şi administraţie. Înfiinţarea şi activitatea *Comisiilor de revizie*, ca şi măsurile adoptate în favoarea ţăranilor reliefează preocuparea de a descoperi şi elimina abuzurile administraţiei care înrăutăţeau situaţia maselor atît de greu încercate de sarcinile grele impuse de prezenţa trupelor de ocupaţie. Aplicarea Regulamentului organic a fost precedată de o largă activitate pregătitoare. Pe această linie se situează înfiinţarea armatei naţionale şi catagrafia din 1831, alcătuită în vederea aplicării noului sistem de impunere. De asemenea, anumitor părţi din noua legiure li s-a făcut o largă popularizare. Organizarea evidenţei şi a arhivelor, efectuarea de lucrări statistice, organizarea magaziilor de rezervă, pentru prevenirea lipsurilor provocate de secetă — dacă slujeau şi necesităţile militare şi politice ale Rusiei ţariste — se încadrau, totodată, pe linia procesului de modernizare internă.

Ultimii doi ani ai administraţiei ruse (noiembrie 1831—aprilie 1834) se caracterizează printr-o largă acţiune de aplicare a dispoziţiilor regulamentare. Au fost introduse numeroase modificări, dispoziţii suplimentare motivate de nevoia ca, pe baza experienţei, să se îndrepte erorile, să se dezvolte principiile enunţate doar. Primele două sesiuni ale Obişnuitelor obşteşti adunări, din anii 1832—1833 şi 1833—1834, au adoptat un mare număr de asemenea legi. În 1835, ele au fost introduse în Regulament făcînd corp comun cu acesta[19].

Crearea Obişnuitei obşteşti adunări conferea un cadru nou, modern, activităţii legislative. Constituirea Sfatului administrativ cîrmuitor, organizarea departamentelor şi a instituţiilor în subordine, noua reglementare teritorială, organizarea sfaturilor orăşeneşti şi activitatea constructivă a acestora, legea din iulie 1832 privitoare la organizarea poştelor, au introdus în administraţie mai multă ordine şi stabilitate. Organizarea pe baze noi, mai apropiate de nevoile

---

[16] Depeşa lui Nesselrode adresată marelui duce Constantin, la 12 februarie 1830, in Fr. V. Hagen, *Geschichte der orientalischen Frage*. Frankfurt a. M., 1877, p. 25, apud, A.D.Xenopol, *Istoria românilor din Dacia traiană*, vol. XI, Bucureşti, 1930, p. 80—81.

[17] *Hurmuzaki*, loc. cit., p. 392—395, Memoriul lui Kiselev către Nesselrode din 8 februarie 1832.

[18] *Ibidem*, p. 404—406.

[19] N. Soutzo, *Mémoires*, publié par P. Rizos, Vienne, 1899, p. 98.

vremii, a justiției, fixarea precisă a atribuțiilor diferitelor trepte, editarea, în 1833, a *Condicii civile și politicești a Principatului Moldovei*, instituirea, la Iași, a Comisiei epitropicești (1834) ș.a. impunînd principiul separației puterilor în stat, încercau să înlocuiască arbitrariul cu legalitatea.

Măsurile privind sănătatea publică și casele de binefacere, organizarea finanțelor și constituirea bugetului statului, măsurile privind dezvoltarea învățămîntului, a celui în limba patriei, mai ales ș.a. toate, se încadrau în acțiunea largă de modernizare a societății românești. Firește, inițiativa acestor măsuri de transformare a structurilor nu aparținea Rusiei și nici lui Kiselev. Nevoia de transformare, de modernizare, era adînc simțită de societatea românească. Memoriile și proiectele de reformă ale boierilor și acțiunea forțelor naționale de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și din primele decenii ale secolului al XIX-lea i-au dat o puternică și continuă expresie. Programul revoluției de la 1821 a reliefat nu numai nevoia înnoirii, dar și capacitatea românilor de a o întreprinde și realiza. Profitînd de ocupația Principatelor, Rusia a sprijinit aplicarea practică a programului național de modernizare, limitîndu-l la obiectivele și perspectivele propriei sale politici. Regulamentul organic reprezenta instrumentul menit să servească acestei politici. În această acțiune, lui Kiselev i-a revenit un rol deosebit de important. Administrator de mare talent, unul din ultimii elevi ai acelei filozofii de stat din secolul al XVIII-lea — după expresia lui N. Iorga — cu toate părțile pozitive și negative ale acesteia, anexionist convins, care nu credea nici în dreptul la viață al națiunilor mici și nici în posibilitatea statelor mici de a face față ferocității imperiilor, și-a îndeplinit misiunea justificînd și încrederea suveranului său și îndeplinind și opera de drept și ordine, nu dînd — am spune noi — ci veghind la aplicarea celei mai bune constituții posibile pentru Principate, compatibile atît cu trecutul lor și în acord cu interesele marelui Imperiu al cărui mandatar și reprezentant era"[20]. Este aceasta, cea mai apropiată de realitate caracterizare făcută omului și operei sale.

Dacă, *Instrucțiunile* de la Petersburg, pe baza cărora s-a alcătuit legiuirea, întemeiate pe conținutul memoriilor și proiectelor de reformă românești, conțin, după expresia lui Saint-Marc Girardin, aceleași idei generoase întîlnite și în documentele revoluției franceze, avînd drept obiectiv să liniștească Puterile cu privire la intențiile Rusiei și să cîștige simpatiile românilor[21], Regulamentul organic, după constatarea aceluiași publicist n-a fost, niciodată, decît o simplă hîrtie; fiecare articol sau alineat reprezintă o veritabilă capcană. O hîrtie în privința binefacerilor promise de Rusia, adaugă Elias Regnault, un monument de bronz însă pentru răul pe care-l consacră[22]. Ascendentul pe care Rusia țaristă și l-a cîștigat în Principate, în Moldova, mai cu seamă, amestecul și intervenția directă a consulilor puterii protectoare în treburile cele mai mărunte, chiar, probează că afirmația de mai sus cuprinde o apreciabilă doză de adevăr.

Așa cum se știe, Regulamentul organic a întîmpinat o puternică și generală opoziție. Era firesc ca o încercare de modificare a structurilor pe care era clădită societatea, chiar dacă aceasta nu atingea baza relațiilor sociale, să stîrnească nemulțumire. Este întemeiată, în parte, aprecierea potrivit căreia boierimea mare era nemulțumită pentru faptul că se acordau prea multe drepturi boierimii mărunte, aceasta protesta pentru că nu i se acordau destule și toți boierii laolaltă erau nemulțumiți de faptul că se aduceau prea mari atingeri privilegiilor clasei[23]. Opoziția boierimii mici și mijlocii, care s-a materializat — în timpul redactării Regulamentului și în preajma aplicării acestuia, în puternice acțiuni protestatare[24], în alcătuirea de jalbe, redactarea de manifeste și pamflete cu nuanță revoluționară, precum și opoziția boierimii mari, mai tenace și eficace, i-au creat lui Kiselev serioase dificultăți. Condamnînd îndărătnicia „bărboșilor" moldoveni, generalul considera că boierii de peste Milcov sînt de o mie de ori mai liniștiți și mai ușor de minuit[25].

Opoziția înverșunată a boierilor din Moldova nu a fost generată doar de interese de clasă; în condițiile în care, știut este, desființînd unele privilegii și modificînd o stare de lucruri învechită Regulamentul îi făcea stăpîni deplin, aproape, asupra pămîntului și a muncii țăranilor, înverșunarea aceasta nu ar fi întru totul explicabilă. Considerăm, împreună cu Lagan, că opoziția boierilor se ridică, în general, împotriva tendinței Rusiei țariste de a-și întări pozițiile prin intermediul noii legiuiri. Poziția geografică a provinciei, consideră diplomatul francez, spre deo-

---

[20] N. Iorga, *Histoire des relations russo-roumains*, Iassy, 1917, p. 275—276.

[21] Saint-Marc Girardin, *Souvenirs de voyage et d'étude*, Paris, Amyot, 1852, t. I, p. 159.

[22] Elias Regnault, *op. cit.*, p. 174. E. Regnault notează că manierele frumoase ale lui Kiselev, „au reușit mai bine să înlănțuie țara decît toate brutalitățile turcilor". *Ibidem*, p. 175.

[23] I. C. Filitti, *Principatele Române de la 1828 la 1834*, p. 42.

[24] *Ibidem*, p. 40—42.

[25] Hurmuzaki, *loc. cit.*, p. 406.

sebire de Muntenia, l-a pus mai mult pe locuitori la adăpost de vexațiile turcilor; în schimb, a creat o stare de spirit specială și o suspiciune continuă cu privire la intențiile Curții de la Petersburg[26].

Blutte, consulul Angliei în Principate, la rîndul său, confirmă că opoziția împotriva Regulamentului, în ambele provincii românești, are un caracter mai adînc, național. Diplomatul vorbește de teama boierilor de a vedea perpetuîndu-se ocupația, dorința de a înlocui protectoratul cu un regim de garanție colectivă, de intenția unei părți a boierimii mari de a protesta împotriva Regulamentului — impus de o putere străină — pentru a atrage atenția și a obține sprijinul Europei. De asemenea, este remarcată impresia produsă de căderea Varșoviei. Diplomatul englez notează că opoziția este mai puternică în Moldova, subliniază opțiunea moldovenilor în favoarea unirii, pomenește de propunerea formulată în acest sens de M. Sturdza, într-un memoriu adresat țarului. M. Sturdza, și el, formulînd aceleași temeri, se pronunță în favoarea regimului de garanție colectivă. Scrisoarea înaintată de viitorul Domn premierului englez Aberdeen, prin intermediul lordului Heytesbury, este semnificativă în acest sens. Deși, în document, solicită sprijin pentru a obține tronul Moldovei, orientarea generală nu este mai puțin semnificativă pentru ilustrarea stării de spirit din țară, pentru aprecierea reacției naționale prompte împotriva tendințelor tot mai autoritare ale Puterii protectoare[27].

Un veritabil test, sugestiv pentru starea de spirit din Principate, pentru reliefarea mișcării politice naționale, l-a reprezentat vizita diplomatului francez Bois le Comte; apreciat drept „o demonstrație a interesului“ [28] puterilor occidentale, evenimentul a stîrnit o veritabilă senzație. Din numeroasele contacte cu cercurile politice românești din cele două Principate, din convorbirile cu reprezentanți ai boierimii, Bois le Comte își formează unele convingeri pe care le împărtășește superiorilor săi în rapoarte care prezintă un interes particular pentru istoria epocii. Subliniază puternicul sentiment de naționalitate, dorința generală spre unitate, de constituire a unui mare ducat independent al Daciei, de înlocuire a protectoratului printr-un regim de garanție colectivă; se referă la politica Rusiei, la tendința acesteia de a menține progresul economic și spiritual al Principatelor doar în limite compatibile cu dezvoltarea propriei sale economii și cu liniștea propriilor ei supuși; dă expresie temerilor de viitor ale românilor, hotărîrii acestora de a acționa în eventualitatea în care li se vor da asigurări că pot conta pe sprijinul politic și diplomatic al Angliei și al Franței[29]. M. Sturdza însuși îi mărturisea diplomatului dificultățile ce le-ar întîmpina încercarea de a impune și dezvolta principiile unei constituții liberale în Principatele aflate „între trei puteri monarhice și ultramonarhice“ [30].

Raportul de forțe de pe continent, împărțirea sferelor de influență, răpeau românilor posibilitatea de a obține sprijin politic din partea puterilor europene. Singura cale, pe care le-o recomanda cu stăruință și Bois le Comte, era aceea de a cîștiga opinia publică internațională, de a se face cunoscuți și de a acționa cu vigoare în direcția progresului[31].

Observațiile diplomatului francez sînt importante deoarece dau expresie nu unor opinii izolate, ci unei concepții, devenite generale, unei linii politice care avea să capete contur și consistență deplină în epoca Regulamentului organic cînd efortul național spre unitate, independență și modernizare se va situa pe coordonate noi.

Rezistența cea mai înverșunată, manifestată sub forme variate, în preajma, dar, mai ales, în timpul aplicării noii legiuri au desfășurat-o țăranii. Răscoalele din 1831[32], înăbușite prin forța armată a trupelor de ocupație, le-au urmat o îndelungată perioadă de adînci și generale frămîntări care au culminat cu pribegirile masive din primele luni ale anului 1834[33].

Prin convenția de la Petersburg, din 17/29 ianuarie 1834[34], recunoscînd formal Regulamentul organic și admițînd că acesta nu știrbea „dreptul său de suveranitate“, Poarta confirma,

---

[26] *Ibidem*, vol. XVII, p. 255, Lagan către Sebastiani, 2 septembrie, 1831.
[27] I. C. Filitti, *Corespondența consulilor englezi...*, p. 12, și urm.
[28] *Hurmuzaki*, vol. XVII, p. 307, 310 (Lagan către Broglie, 9 și 23 decembrie 1833), p. 311—312 (Mimaut către Broglie, 10 ianuarie, 1834).
[29] *Ibidem*, p. 314, 392—393, 395, 398—399.
[30] *Ibidem*, p. 402.
[31] *Ibidem*, p. 398—399.
[32] Popovici Valerian, *Date noi cu privire la organizarea și reprimarea răscoalelor țărănești din Moldova din anul 1831*, în *Studii și cercetări științifice*, Iași, Istorie, 1956, fasc. 1, p. 107—131.
[33] Gh. Platon, *Cu privire la pribegirea locuitorilor din Moldova în anul 1834*, în „Analele științifice ale Universității Al. I. Cuza“, Iași, Istorie—filologie, 1958, 4 p. 49—60.
[34] *Documente relative la istoria renașterii României*, vol. I, p. 336—339.

totodată şi măsurile din timpul ocupaţiei, care completaseră sau pregătiseră noua legiure. În mod excepţional, domnii urmau să fie numiţi. Două luni după săvîrşirea actului, trupele ruse trebuiau să părăsească Principatele; ocuparea în continuare a Silistrei şi asigurarea legăturii prin cele două ţări româneşti, menţineau însă, în fapt, şi controlul militar asupra acestora[35].

La 11/23 aprilie 1834, încredinţînd conducerea provizorie lui Mircovici, consulul din Iaşi, Kiselev părăsea capitala Moldovei îndreptîndu-se spre patrie, înconjurat de stima generală, cu reputaţia, pe merit cîştigată, de om drept, luminat şi integru[36] care, servindu-şi ţara, a manifestat, totodată, o preocupare activă pentru instaurarea unei ordini legale, pentru îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă a celor mulţi din cele două Principate. Începea, astfel, o nouă perioadă în istoria Principatelor, aşa-numita perioadă regulamentară, contradictorie, dar nu mai puţin interesantă.

Desfiinţarea monopolului economic otoman a îngăduit o mai puternică integrare în circuitul capitalist european. Românii n-au putut beneficia însă de toate consecinţele actului. Ceea ce a pierdut suzeranul, din punct de vedere economic şi politic — practic, dependenţa faţă de Poartă devine pur nominală — a cîştigat protectorul care, şi ca urmare a echilibrului european stabilit, a cîştigat în Principate o poziţie precumpănitoare. Neputîndu-se opune direct, puterile occidentale vor acţiona în sensul contracarării influenţei Rusiei în Principate prin acţiuni indirecte, prin sprijinul acordat de consuli manifestărilor naţionale ale românilor. Ca urmare a interesului sporit, economic, politic şi strategic al Puterilor în această zonă, Principatele sînt plasate, într-o manieră indirectă, doar, sub un regim de garanţie colectivă *sui generis*.

Teoretic, Regulamentul organic trebuia să fie o expresie a năzuinţelor societăţii româneşti de a se acomoda la noile realităţi ale dezvoltării istorice, de a crea condiţiile pentru modernizarea integrală a acestei societăţi; practic, însă, date fiind condiţiile în care a fost alcătuit şi aplicat, el a fost „Charta protectoratului proconsular" al Rusiei[37]. Domnii regulamentari, în calitatea lor de „prefecţi ai Rusiei"[38], nu puteau să întreprindă decît măsuri compatibile cu obiectivele protectoratului. În egală măsură, în loc să descătuşeze forţele vii ale naţiunii, prin intermediul robiei clăcii, marea masă a poporului, ţărănimea, a fost transformată în „instrument nelegiuit" de profit pentru proprietarii pămîntului. De la început, deci, exista o puternică contradicţie între *nevoia* de progres şi limitele în care acesta putea fi realizat, compromisurile prin intermediul cărora se putea strecura progresul. Această contradicţie şi-a găsit expresie în puternice ciocniri pe plan social, politic şi ideologic între forţele noului, ale progresului şi cele ale trecutului, care se cramponau de averi şi privilegii. În întreaga epocă, se desfăşoară, necruţător, o uriaşă luptă, pe toate planurile, în toate domeniile vieţii, între nou şi vechi. Rînd pe rînd, opreliştile sînt înlăturate, barierile cad, contradicţiile se acumulează, societatea românească în sinul căreia forţele noului sporesc, se îndreaptă spre revoluţia chemată să înlăture din calea progresului social şi naţional toate barierele. Sinteza tuturor aspectelor perioadei regulamentare oferă, se poate spune, una din cele mai spectaculare imagini ale istoriei româneşti în epoca de dezvoltare pe cale modernă, de consolidare a naţiunii, de afirmare a conştiinţei naţionale.

Domnia lui Mihai Sturdza (1834—1849)

M. Sturdza, Domnul regulamentar al Moldovei, a fost numit în aprilie 1834. La 10 mai, se afla la Constantinopol pentru a primi investitura. La 13 iulie se afla la Galaţi, iar două zile mai tîrziu îşi făcea intrarea în capitala ţării.

Fiu al marelui Logofăt Grigorie Sturdza şi al Mariei Calimah, Mihai Sturdza s-a născut la 14 aprilie 1795, la Iaşi. Înzestrat cu reale calităţi, şi-a însuşit o cultură aleasă, excepţională pentru timpul său. S-a manifestat de timpuriu în viaţa politică, fiind adversar al Eteriei şi al ideilor profesate de *cărvunari*, reprezentant al intereselor marii boierimi în conflict cu domnitorul I.S. Sturdza. Pe linia programului naţional al revoluţiei de la 1821, filtrat prin prisma intereselor

---

[35] I. C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul Organic*, Bucureşti, 1915, p. 2. Blutte constată că drumul care leagă Silistra de hotarul Rusiei, în loc să meargă în linie dreaptă, trece prin aproape toate oraşele mari ale Principatelor cuprinzînd şi cele două capitale. Corpul de ocupaţie îşi va schimba doar denumirea în trupe însărcinate cu paza drumului militar. Idem, *Corespondenţa consulilor englezi*, p. 59 (11 aprilie 1834).

[36] Idem, *Domniile române*, p. 11 (aprecierile sînt ale consulului austriac din Iaşi).

[37] N. Iorga, *op. cit.*, p. 279.

[38] *Hurmuzaki*, vol. XVII, p. 398 (Memoriul lui Bois le Comte).

de clasă ale boierimii[39], își expune ideile cu privire la viitoarea organizare a Principatelor în cîteva importante documente — *Material pentru un memoriu asupra țării Moldovei*, *Considerații asupra Principatelor române la începutul anului 1825*[40], *Memoriul* din 28 februarie 1829, adresat Cabinetului de la Petersburg[41]. În timpul administrației ruse, a ocupat funcții însemnate în stat făcînd parte și din comisia de redactare a Regulamentului organic. Datorită influenței de care se bucura și cu sprijinul ce l-a obținut, printr-o risipă generoasă de bani și promisiuni, a obținut scaunul Moldovei[42]. A doua căsătorie cu Smaranda Vogoride, fiica influentului bei de Samos, promisiunea că, timp de 10 ani, nu va ridica problema mănăstirilor închinate — i-au asigurat triumful în competiție[43].

M. Sturdza este una din figurile cele mai reprezentative, dar și mai contestate ale timpului său. Pe cît a fost de apreciat pentru cultura, inteligența, spiritul întreprinzător și gospodăresc, subtilitatea și simțul său politic, pe atît a fost de criticat pentru corupție și venalitate, pentru faptul că și-a pus talentul și calitățile sale incontestabile în slujba pasiunilor josnice care l-au dominat[44]. În timp ce boierii, în noiembrie 1835, condamnă cu violență viciile unei guvernări care de abia începuse, subliniindu-i corupția și încălcarea celor mai elementare norme ale reglementărilor sociale „ale Regulamentului, legilor și a formelor"[45], iar un observator constata că domnia sa nu reprezintă decît „o suită neîntreruptă de jafuri și de concesii scandaloase"[46], în 1842, Adunarea obștească îi acordă titlul de „părinte și binefăcător al patriei"[47].

Pentru a-l defini personalitatea, cu calitățile și defectele sale, trebuie să-l situăm pe domnitor în condițiile epocii sale, a acestei epoci atît de contradictorie, de plină de tumult, de prefacere și de mișcare, în cuprinsul căreia se înfruntau două lumi, în care interesele de clasă se ciocneau atît de puternic, în care se dezvoltau națiunea și conștiința națională, în care progresul era atît de stînjenit, în egală măsură, de dominația străină. Numai o analiză largă în cuprinsul acestui complicat context poate fi în măsură ca, dincolo de păcatele individului, să reliefeze calitățile omului de stat și pe ale domnitorului, umbrite de mulțimea neajunsurilor generate, în mare parte, de condițiile obiective ale vremii.

Aristocrat prin excelență, educat în spiritul iluminismului francez, la curent cu literatura politică și economică a timpului său, s-a străduit, în limita posibilităților de care dispunea, să acomodeze dezvoltarea țării sale la nivelul civilizației europene. Strădania în acest sens se desprinde din toate actele domniei sale. Adept al progresului gradual, M. Sturdza pornea de la convingerea că societatea trebuie să fie „ca un pom bine sădit ce sloboade în vreme frunza, floarea și doritul rod, iar nu ca pomul a căruia înflorire, acea pripită, lovindu-se de agerimea brumelor s-ar veseji și picînd s-ar preface în netrebnicie"[48]. Urmărirea acestui principiu, în acord, desigur și cu convingerile sale, era impus și de controlul politic al Puterii protectoare. Recomandările ce i se fac încă de la începutul domniei, de către consulul Rusiei, cu privire la combaterea „ideilor subversive", a „spiritului de inovație și de tulburare", de care trebuia să țină seama „exact și complet"[49], subliniază limpede și limitele în care era posibilă opera de guvernare a Moldovei. În cuprinsul acestor limite, pe linia impusă de nevoile progresului societății românești, realizările epocii regulamentare sînt însemnate. Ele nu trebuie apreciate însă drept rod al Regulamentului; legiuirea, ea însăși, este un rezultat al nevoilor de dezvoltare, de creștere, a societății românești, dar care a servit doar limitat acestor nevoi, în condițiile menținerii „robiei clăcii" și a privilegiilor care acordau drepturi doar unei minorități și acestea sever controlate de amestecul direct și continuu al Puterii protectoare.

---

[39] Gh. Platon, *Despre programul național al revoluției de la 1821. 150 ani de la revoluția națională condusă de Tudor Vladimirescu*, în „Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza" din Iași, S. III-a, a. Istorie, t. XVII, anul 1971, fasc. 1.

[40] *Hurmuzaki*, s.I$_4$, p. 7—8, 63—69.

[41] *Ibidem*, s.I$_5$, p. 23—24.

[42] I. C. Filitti, *Domniile române*, p. 3—4.

[43] *Ibidem*, p. 33.

[44] N. Soutzo, *op. cit.*, p. 121, Vezi și D. Ciurea, *Civilizația în Moldova în perioada 1834—1849*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol", XIII, 1976, p. 20—21.

[45] *Uricarul*, VIII, p. 122—123 și broșura *Michel Stourzda et son administration*, apărută la Bruxelles, în 1846, în *Anul 1858 în Principatele Române*, t. I, p. 31.

[46] Aprecierile îi aparțin polonezului M. Budzynski, cf. Biblioteca Czartoryski, Cracovia, Mss. nr. III, 5 405, f. 11—24.

[47] *Hurmuzaki*, sI$_6$, p. 367.

[48] Apud. D. Ciurea, *Moldova sub domnia lui M. Sturdza*, Iași, 1947, p. 55.

[49] *Hurmuzaki*, sI$_5$, p. 64—66.

Aplicarea Regulamentului organic precum şi a legiuirilor care l-au completat şi dezvoltat, prezintă, aşa cum, pe drept, apreciază A.D. Xenopol „prima transformase a societăţii româneşti din starea haotică a vieţii orientale către acea orînduită a apusului civilizat"[50]. Regulamentul, continuă marele nostru istoric — precum şi epoca sa de aplicare şi verificare, am adăuga noi — deşi a reliefat „în lumina cea mai vie contrazicerea între dorinţele şi năzuinţele românilor şi starea de fapt sub care era încujbată"[51] reprezintă un progres simţitor ; „introduce reguli fixe şi statornice în locul chibzuirii momentane şi a bunului plac, restrînge arbitrariul înlocuindu-l cu norme dirigujtoare ; introduce răspunderea legală în locul neresponsabilităţii de mai înainte. Prin Regulamentul organic, se pune pentru prima oară în societatea românească ideea interesului public ca ceva superior celui individual ; ideea statului se naşte pentru prima oară la români, în concepţia ei modernă, ca viaţa unui tot, întocmit pe norme obşteşti, adică pe legi ..."[52].

Legislaţia iniţiată sau patronată de M. Sturdza se încadrează pe linia acestui proces de dezvoltare pe care se situase, firesc şi ireversibil, societatea românească. În timpul domniei, în care Obişnuita obştească adunare a lucrat în trei legislaturi (1837, 1842, 1847), au fost votate şi aplicate numeroase legi şi măsuri, a căror diversitate reliefează limpede şi nevoia de prefacere, de transformare, dar şi amploarea generală a procesului.

În condiţiile sporului apreciabil demografic, al dezvoltării tîrgurilor şi oraşelor, a diferenţierii, tot mai accentuate, a populaţiei, a dezvoltării pieţei interne şi a comerţului, a creşterii rolului economic şi administrativ al aglomerărilor orăşeneşti, al capitalei, mai ales, organizarea modernă a acestora, alături de noua împărţire pe ţinuturi, a reprezentat o preocupare continuă. Înfiinţarea eforiilor şi constituirea bugetelor orăşăneşti, edilitatea, sistematizarea, organizarea serviciilor orăşeneşti în principalele oraşe, a poliţiei, a corpului de pompieri şi a fanaragiilor, măsurile pentru aducţiunea apei şi pentru salubritate, supravegherea călătorilor, organizarea poştelor, reprezintă preocupări constant promovate şi urmărite. Ţărănimea se află mereu în atenţia ocîrmuirii. Aceasta nu numai ca o compensaţie pentru situaţia creată acestei categorii prin dispoziţiile secţiunii a VII-a din capitolul al III-lea al Regulamentului, ci în virtutea înseşi a unei concepţii de guvernămînt care trebuia să apere şi să stimuleze interesul pentru producţie. Tendinţa de a pune ţărănimea la adăpost de abuzurile administraţiei şi de exploatarea proprietarilor, de a-i menţine capacitatea contribuabilă şi a asigura, astfel, veniturile statului, se degajă din întreaga legislaţie a epocii regulamentare. Pe această linie se înscriu, spre exemplu *Legiuirea pentru trei pricini care împovărează pe locuitorii de la sate*, din aprilie 1848, care interzicea vînzarea băuturilor pe datorie, reglementa datoriile băneşti ale locuitorilor şi stabilea maniera de aplicare a cislelor, precum şi *Legiurea asupra îmbinatelor drepturi şi îndatoriri ale proprietarilor şi sătenilor din satele de prin munţi* ; această din urmă lege, pornind de la situaţia specială a ţăranilor din regiunea de munte, reglementa într-o manieră mai echitabilă relaţiile între cele două părţi[53]. În acelaşi sens erau îndreptate măsurile cu privire la lichidarea datoriilor contractate de săteni, la limitarea globirilor ş.a.[54], Aceluiaşi scop urma să folosească şi retipărirea, în 1835, şi, apoi, modificarea, în 1844, a hrisovului pentru danii, schimburi şi vînzări.

Oricît de bine intenţionată ar fi fost ocîrmuirea, problema agrară nu putea fi rezolvată însă prin măsuri de genul acestora. Bunele intenţii nu au lipsit, după cum nu au lipsit nici inimile generoase şi patriotice care au condamnat cu vigoare tratamentul la care era supusă forţa vie a naţiunii. Trebuia desfiinţată baza care genera şi întreţinea situaţia, crea în interior o stare de puternică tensiune, alimentată continuu de puternice şi variate mişcări ţărăneşti[55].

Pe linia de mai sus sînt plasate şi măsurile cu privire la ţarinile de rezervă, la reglementarea arendării de către supuşii străini la maniera de plată a transporturilor ş.a. De asemenea, dezro-

---

[50] A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 187.

[51] *Ibidem*, p. 209.

[52] *Ibidem*, p. 100.

[53] Radu Rosetti, *Pentru ce s-au răsculat ţăranii*, Bucureşti, 1907, p. 86 ; Gh. Platon. *Despre exploatarea ţăranilor din regiunea de munte a Moldovei în vremea Regulamentului organic*, în „Revista Arhivelor", 1960, 3, nr. 2, p. 177—192.

[54] Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 90—92.

[55] Gh. Platon, *Izgonirea locuitorilor răzvrătitori de pe moşii. Contribuţii la cunoaşterea frămîntărilor ţărăneşti din Moldova în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Iaşi, Universitatea „Al. I. Cuza", 1966, *Contribuţii la cunoaşterea frămîntărilor ţărăneşti din Moldova în preajma şi în timpul anului revoluţionar 1848*; *Strămutarea locuitorilor*, „Studii şi articole de istorie", 1962, 4, p. 131—164. *Din lupta maselor ţărăneşti din Moldova în preajma şi în timpul anului revoluţionar 1848*, „Studii şi articole de istorie", 7, p. 209, 242 etc.

birea țiganilor clerului și ai statului, prin legile din 31 ianuarie și 14 februarie 1844, reprezintă nu doar un act de caritate, ci o importantă măsură de ordin economic, social și politic.

Legea din 26 ianuarie 1845, pentru reorganizarea slujitorilor de prin ținuturi se încadrează în șirul măsurilor adoptate pentru organizarea administrației, reglementarea activității ispravnicilor, realizarea unui acord firesc între instanțele administrative și cele judecătorești. Reorganizarea Miliției, ai cărei cadeți obțin aprobarea de a se instrui în Rusia și în Prusia, înființarea de școli elementare și cazărmi și tipărirea de manuale special destinate soldaților reliefează o preocupare care se încadrează pe direcțiile firești de dezvoltare ale epocii, în spirit național.

Modernizarea justiției, prin crearea unor instanțe specializate, simplificarea procedurii, autoritatea lucrului judecat, înlăturarea ingerințelor administrației, au reprezentat, de asemenea, preocupări constante ale perioadei. Instituirea divanurilor apelative, a judecătoriilor ținutale și sătești, a tribunalului de comerț din Galați și a celui corecțional din Iași, tipărirea pentru a doua oară, în 1838, a *condicii criminale*, traducerea codului criminal francez, în 1841, lucrările comisiei instituite în 1847, sub președenția domnitorului însuși, pentru alcătuirea unui singur corp a legilor civile din Moldova, se înscriu pe linia acelorași preocupări de creare a unui cadru corespunzător procesului de dezvoltare a societății.

În materie judiciară, una din realizările incontestabile ale epocii, care a întărit încrederea în justiție, în funcția socială a acesteia, a reprezentat-o măsurile privind urgentarea procedurii și stingerea proceselor. În 1835, existau, în instrucția tribunalelor, mai mult de 29 000 procese. Printr-o clasificare judicioasă, în termen de 15 luni, de la 1 august 1835, pînă la 1 noiembrie 1836, 18 378 cazuri au fost lichidate, izbutindu-se să se creeze un echilibru normal. În 1839, din 8413 procese — din care 4 303 din urmă — 5 000 au fost terminate. În anul următor, numărul proceselor de judecat s-a redus la 1 591[56].

Prin legea pentru administrarea mănăstirilor indigene neînchinate, din 1835, se face un pas înainte spre introducerea controlului autorității laice asupra administrației averilor mănăstirești[57]. De asemenea, prin hrisovul domnesc din 30 mai 1839, referitor la mănăstirile Neamț și Secu, se înăspresc regulile vieții monahale și se înființează o *dicasterie* pentru administrarea averilor. Tendința domnitorului de reorganizare a clerului, de a pune sub controlul statului bunurile Mitropoliei, de a supune aceluiași regim toate mănăstirile, inclusiv cele închinate[58], i-au atras dezaprobarea Rusiei și a avut drept consecință conflictul cu mitropolitul Veniamin și demisia acestuia, la 18 ianuarie 1842. Dincolo de cauzele mărturisite ale litigiului, acesta era generat de atitudinea tot mai independentă a Mitropolitului. Sprijinirea acestor veleități de către Rusia aducea prejudicii intereselor naționale românești. În cele din urmă, puterea centrală a ieșit victorioasă din conflict ; *legea relativă la oblăduirea averilor bisericești și la atribuțiile vornicului bisericesc* — cel dintîi ministru al cultelor — votată în martie 1844, limitează și pune sub controlul statului veniturile Mitropoliei și ale episcopiilor.

Pe linia relațiilor cu celelalte puteri, în afara eforturilor continue de a se limita sfera de acțiune a consulilor puterilor străine, la 14/26 noiembrie 1837, se ajunge la semnarea unei convenții cu Austria pentru extrădarea vagabonzilor și a dezertorilor. Era, aceasta, se pare, prima convenție semnată de un domnitor român, după tratatul semnat de D. Cantemir cu Petru I[59] ; ea reprezintă, se poate spune, „cel dintîi semn al reînvierii internaționale, cea dintîi recunoaștere a existenței juridice a statului român“ [60].

În sfîrșit, legea rangurilor, din 10 martie 1835, care a asimilat rangurile boierești cu ramurile civile, a avut drept consecință o diluare considerabilă a boierimii. Prin intermediul acestei legi, rîndurile boierimii au sporit considerabil. Una din acuzațiile principale care i s-au adus lui M. Sturdza este aceea că ar fi obținut venituri mari din vînzarea rangurilor. Acest proces de diluare al clasei boierești, de extindere a privilegiilor, în cuprinsul unui regim în care numai privilegiul boieresc oferea posibilitatea exercitării nestînjenite a preocupărilor burgheze, nu este opera domnitorului, ci o tendință a epocii ; M. Sturdza a fost doar instrumentul care a dat curs și expresie concretă acestei tendințe, generate de realitățile vremii sale[61].

---

[56] Alexandre C. Stourdza, *De l'histoire diplomatique des Roumains 1821—1859, Règne de Michel Sturdza prince régnant de Moldavie 1834—1859*, Paris, Plon, 1907, p. 81.

[57] I. C. Filitti, *Domniile române...* p. 514—515.

[58] *Ibidem*, p. 463.

[59] Alexandre C. Stourdza, *op. cit.*, p. 67.

[60] A. D. Xenopol, *op, cit.*, p. 178.

[61] Gh. Platon, *Considerații privind situația numerică și structura boierimii din Moldova în preajma revoluției de la 1848*, în „Populație și societate“, vol. II, Cluj, 1977, Litografia Universității Babeș—Bolyai.

Măsurile pentru ameliorarea căilor de comunicație, înființarea tîrgurilor și a iarmaroacelor, organizarea activității comerciale în tîrguri, organizarea serviciilor de sănătate publică, îmbunătățirea regimului închisorilor, reglementarea situației diferitelor categorii de locuitori, măsurile pentru dezvoltarea învățămîntului ș.a. toate, marchează, dacă nu întotdeauna realizări spectaculare, cel puțin o tendință sistematic și perseverent urmărită pentru modernizarea societății românești, în toate laturile sale, pentru crearea unui regim juridic, administrativ și social, suficient de larg pentru a corespunde nu numai cerințelor contemporane, dar și perspectivelor de viitor.

Opoziția împotriva lui M. Sturdza și a regimului regulamentar. Atitudinea consulilor Rusiei.

Așa cum s-a putut observa, epoca regulamentară, plină de puternice contradicții și contraste ale unei societăți aflate în plin proces de afirmare, de dezvoltare, se caracterizează printr-o necruțătoare luptă între nou și vechi, în toate domeniile vieții. Această luptă își găsește expresie pe plan social și politic într-o continuă stare de tensiune alimentată de frămîntările și mișcările țărănești și ale populației orășenești precum și de lupta politică organizată, fățișă sau ascunsă, împotriva rînduielilor vechi, pentru promovarea mișcării naționale, pentru alcătuirea programului național. Activitatea legislativă, de organizare administrativă și edilitară a lui M. Sturdza s-a încadrat și s-a desfășurat în acest context dinamic, de care a fost influențată. În realizările domniei, ca și în minusurile numeroase ale acesteia se reliefează aceleași contradicții, vizibile pretutindeni, între elanul generos al construcției, al dăruirii în folosul obștesc, național și patriotic și spiritul meschin, particular, al rutinei și al privilegiului. Domnitorul, om al epocii sale, întrunește, mai bine, poate, decît oricare altul din contemporanii săi, contradicțiile acesteia.

Domnia regulamentară s-a desfășurat pe fondul unei opoziții sistematice și continue, generată de nevoile firești ale societății în luptă cu limitele regimului regulamentar, cu politica de abuz și privilegiu, cu amestecul direct al consulilor Puterii protectoare în treburile interne ale țării. Primii consuli, Timkovski și Besack, profitînd de situația lor privilegiată, primeau plîngeri împotriva orirmuirii, avînd pretenția de a fi puși la curent și consultați în cele mai neînsemnate lucruri. Kotzebue, care a succedat lui Besack, în august 1838, urmează aceeași linie de conduită. Conflictul cu reprezentanții Puterii protectoare, pentru rezolvarea căruia domnitorul a trebuit să cheltuiască mulți bani, să consume multă energie, reliefează cît de puternic era „patronajul“ [62], și cît de dăunător era acesta.

Curtea protectoare și consulii acesteia întrețineau, în parte, și opoziția boierilor cu scopul de a domina mai deplin situația. În cadrul frămîntărilor sociale și politice ale perioadei regulamentare, *opoziția* împotriva domnitorului, a regimului și a imixtiunii străine ocupă un loc important. Referindu-ne la opoziția directă împotriva lui M. Sturdza, trebuie să notăm că este dificil de stabilit limita unde se termină interesul individual sau de grup și începe cel general, după cum este lipsit de sens să afirmăm că o anumită categorie socială făcea opoziție din motive care nu depășeau interesele egoiste, personale. Opoziția nu s-a desfășurat separat, pe grupuri și în limitele stricte ale unor anumite interese. De obicei, ea a cuprins atît boierimea mare, cît și cea mijlocie și mică. Prima, pentru a lupta cu mai mult succes împotriva domnitorului, avea nevoie să prezinte interesele sale ca fiind, cel puțin, interesele generale ale clasei. Cealaltă, prin forțele sale proprii, nu putea să acționeze cu succes; avea nevoie de sprijinul și de prestigiul, cel puțin, al unora din marii boieri. Lupta continuă pentru modificarea compoziției Adunării obștești — în care M. Sturdza își plasa mereu doar oamenii favorabili politicii sale — verifică adevărul acestei opinii. Era firesc, deci, ca opoziția aceasta, care angaja categoria principală cu drept de a alege, chiar dacă diriguitorii urmăreau scopuri personale, să se desfășoare în numele intereselor generale ale societății, să fie observată cu atenție, să aibă o eficacitate a cărei importanță nu trebuie minimalizată, să contribuie, puțin cîte puțin, la sudarea unei alianțe cu caracter tactic și la alcătuirea unui program care, opus politicii oficiale a domnitorului și a imixtiunii străine, să obțină o largă adeziune.

Opoziția aceasta era legală, *parlamentară* prin formele sale de manifestare, urmărind să cîștige mai multe locuri în Adunare și să transforme instituția într-un organ mai reprezentativ, capabil să adopte o legislație mai cuprinzătoare. Sub acest aspect, opoziția puternică manifestată cu prilejul alegerilor din 1837, 1842 dar, mia ales în 1847 prezintă o netăgăduită importanță.

---

[62] I. C. Filitti, *Domniile române...*, p. 465—466 (Mimaut către Rigny, 7 octombrie 1836)

Paralel cu această opoziție, *parlamentară*, boierii, cei mari, mai cu seamă, nu pierd o ocazie pentru a denunța regimul corupt al lui M. Sturdza în memorii adresate Puterii protectoare. Opoziției colective i s-au adăugat continuu opoziția individuală a unora dintre boieri. Referindu-se la disputele fățișe între Domn și boieri, M. Drăghici observă că „răspinșii, deci din deputați, făcînd feliuri de intrigi între popor, ca să rădice comploturi asupra domnului, din zi în zi se lățea între magnați ura adăugîndu-se pe de o parte cu cei depărtați din slujbe, pe de altă parte cu candidații rămași fără voturi la toată alegerea de deputați încît s-au deschis un război politic din cele mai serioase în Moldova" [63].

Opoziția începe să se manifeste imediat după venirea domnului, în 1835 și 1836. Prin memorii adresate Curții de la Petersburg și ambasadorului țarist de la Constantinopol, sînt denunțate abuzurile lui M. Sturdza. În fruntea opoziției se afla Alecu Mavrocordat, admirator al Franței, la casele căruia se adunau boierii nemulțumiți[64]. Deși, aici, votarea *articolului adițional* nu a întîmpinat rezistență și nu a avut consecințele din Țara Românească, opoziția a întreținut continuu o puternică agitație în sînul Adunării. Alegerile din 1837 prilejuiesc vii dispute și tulburări în diferite ținuturi. Sînt alcătuite „partide", cu scopul de a contracara ingerințele cîrmuirii[65]. În 1842, de asemenea, mișcarea opoziționistă se întărește reliefînd și mai puternic alianța tactică între categoriile boierilor opoziționiști[66]. Noile alegeri, din 1847, au arătat pînă la ce punct se acumulaseră contradicțiile, se întărise rezistența, sporise eficacitatea opoziției[67].

Opoziția la care ne-am referit, care angaja nu numai vîrfurile marii boierimi, ci numeroși reprezentanți ai întregii clase, se desfășura, totuși, într-un cadru legal, în acel al *legalității regulamentare*. Dacă marii boieri se mărgineau la atît, reprezentanții boierilor de clasele a doua și a treia, majoritatea de proveniență recentă, nu aveau comun cu clasa din care făcea parte decît rangul și privilegiile; ei aparțineau, practic, prin ocupație și preocupări, clasei burgheze[68]; aderînd la mișcare și susținînd formele de manifestare ale acesteia, nu se opreau aici, însă; obiectivele pe care le urmăreau erau mai largi. Din rîndul acestora, se disting net acei tineri atașați prin concepția lor ideilor revoluționare burgheze care se pronunțau deschis pentru abolirea regimului regulamentar. Activitatea acestei categorii, care, după expresia consulului francez Huber, cumula „patriotismul și energia" [69] fățișă sau ascunsă, a completat și a adîncit opoziția contribuind la accentuarea spiritului protestatar.

Satira politică și pamfletul, teatrul și poezia, publicistica în presa vremii, literatura, în general, la care s-au adăugat conspirația și legăturile revoluționare cu românii din celelalte țări surori, toate mijloacele au fost folosite. Teoria se îmbina organic cu practica, completînd și perfecționînd ideologia — ideologia patruzecioptistă — și modalitățile practice de realizare ale acesteia; în viitoarea acestor frămîntări și evenimente, s-au stabilit căile cele mai convenabile, care să corespundă realităților interne și internaționale, au fost elaborate tactica și programul de acțiune ale revoluției viitoare.

În Moldova, reprezentanții de frunte ai acestui tineret generos, puternic pătrunși de spiritul național, stabilind și păstrînd o continuă legătură revoluționară cu țările surori, au făcut cea mai puternică opoziție nu numai domnitorului, ci și regimului pe care acesta îl patrona. Acțiunea lor nu era, nici ea, izolată; ei foloseau nemulțumirea boierilor împotriva regimului pentru a realiza o unitate a opoziției. Opozițiile reprezentate de cele trei categorii — boierii mari, cei mijlocii și mici și tineretul intelectual [70] nu-și desfășurau activitatea izolat. Ele nu pot fi apreciate în acțiunea lor separată; trebuie înțelese *numai* în cadrul general în care s-au desfășurat și nu judecate *exclusiv* prin prisma programului ce și l-au propus; trebuie cercetate în interacțiunea lor, în efectele produse, în contribuția la crearea acelei atmosfere de tensiune, continuu acumulată la nivelul întregii societăți, nu numai în anumite laturi ale acesteia. Nu trebuie uitat că mișcările la care ne referim reprezintă o parte, doar, a mișcării largi, cu caracter social și național, care agita întreaga societate. Obiectivele și eficacitatea *mișcării*

---

[63] Manolache Drăghici, *Istoria Moldovei pe timp de 500 ani*, Iași, 1857, p. 202.
[64] D. Ciurea, *Moldova sub domnia lui M. Sturdza*, p. 65—67.
[65] I. C. Filitti, *Domniile române...* p. 488.
[66] *Ibidem*, p. 520.
[67] *Documente privitoare la anul revoluționar 1848 în Moldova*, Direcția generală a Arhivelor statului, București, 1960, p. 70—71.
[68] Gh. Platon, *Considerații privind structura numerică.*
[69] *Hurmuzaki*, vol. XVII, p. 719—719, 777—779.
[70] I. C. Filitti, *Domniile romîne...* p. 550—551.

opoziţioniste nu pot fi înţelese decît în acest cadru al mişcării generale româneşti. Chiar dacă, uneori, legătura între diferitele mişcări cu caracter opoziţionist, făţişe sau conspirative, nu era suficient de durabilă, efectele se repercutau asupra întregii societăţi producînd rezultate la nivel şi de importanţă generală. În efectele produse asupra societăţii, *mişcarea opoziţionistă* şi cea *revoluţionară*, ca şi *acţiunile politice* se aflau într-un raport de interdependenţă care nu îngăduie realizarea unei separaţii. Nu se poate stabili o linie de demarcaţie precisă între conjuraţia condusă de L. Radu, acţiunea „Societăţii filantropice" — „Fiii colonici lui Traian" (1841) sau frămîntările legate de acţiunile directe ale *Frăţiei*, în 1845 şi 1846 sau între acţiunile reprezentanţilor grupului opoziţionist care, la sfîrşitul anului 1838, se legau prin jurămînt că vo lupta pentru „înlăturarea viţiilor regimului regulamentar şi pentru aşezarea unei domnii ereditare" [71]. În acelaşi sens sînt orientate apelurile anonime din vara anului 1840 care denunţau viciile administraţiei şi ale justiţiei şi ameninţau că poporul îşi va face dreptate „prin vărsare de singe" [72], precum şi manifestele incendiare din vara anului 1843, expresie a *opoziţiei tinere*[73].

Pentru atitudine de frondă împotriva regimului regulamentar sînt suprimate „Dacia literară" şi „Propăşirea", sînt surghiuniţi reprezentanţi ai mişcării înnoitoare[74]. Este interesant de reţinut, în acest sens, că la interogatoriu, L. Radu declara că la fel ca şi dînsul şi alţi boieri din Moldova au proiecte de reformă asemănătoare celui găsit asupra sa. „Vă încredinţez, mărturisea el, că de s-ar iscodi poate la mai mari case se vor găsi hîrtii dupe atunci mult mai urîte" [75].

Mişcările din primăvara anului 1846, la care au participat breslele de negustori şi meseriaşi din Iaşi, cînd, în capitala Moldovei, au venit şi delegaţii impunătoare de ţărani, a provocat o puternică agitaţie. Sub presiunea mulţimii, Domnul a fost constrîns să părăsească palatul şi să se refugieze în clădirea consulatului rus. S-a constatat cu acest prilej, măsura în care între frămîntarea generală a maselor şi opoziţia boierilor exista, prin forţa desfăşurării evenimentelor înseşi, o strînsă legătură. Mişcarea maselor oferea opoziţiei boiereşti prilejul să intervină cu mai multă vigoare, în numele interesului general, să elaboreze chiar şi planuri de răsturnare a domniei. În momentul de care vorbim, aceste planuri nu au întrunit adeziunea unanimă din cauza riscurilor ce le presupunea[76]. Ele nu sînt însă mai puţin sugestive pentru a marca interdependenţa strictă între toate aspectele care definesc frămîntarea generală de care era cuprinsă societatea românească.

Pentru a contracara opoziţia şi a feri ţara de contaminarea cu spiritul revoluţionar — acţiunea se încadra pe linia *instrucţiunilor* Curţii protectoare — M. Sturdza a uzat de toate mijloacele pe care poziţia sa i le punea la dispoziţie. „Opunînd ostilităţii fanarioţilor voturile Adunării — consemnează, cu pătrundere, E. Regnault — guvernînd Adunarea cu ajutorul consulului rus, rezervînd acestuia destulă influenţă pentru a nu-l irita, nelăsîndu-i destulă pentru a nu fi umbrit, el a ştiut să tragă folos din sistemul de basculă ca un bătrîn ministru constituţional"[77]. Cu toate învinuirile care i se pot aduce, cu privire la lipsa de scrupule sau la cupiditatea sa neînfrînată, M. Sturdza nu poate fi considerat ca situîndu-se în afara procesului general care se săvîrşea în ţară aflată sub conducerea sa, ca adversar al mişcării înnoitoare, ca paravan de care se clocneau şi zdrobeau, uneori, valurile mişcării opoziţioniste şi progresiste. Într-un anumit sens, pe planul acţiunilor politice, oricît s-ar părea de ciudată constatarea, el s-a aflat în centrul mişcării naţionale spre care erau orientate, în exclusivitate, aproape, toate frămîntările epocii al cărei conţinut îl schiţăm aici. Chiar dacă, uneori, atitudinea domnitorului pare şi este ambiguă, ca atunci, de pildă, cînd denunţă Curţii protectoare „înţelegerea vinovată" între patrioţii moldoveni şi opoziţioniştii din Adunarea munteană[78] sau pe Vaillant, „emisar

---

[71] *Ibidem*, p. 507.

[72] *Ibidem*, p. 511—512.

[73] *Hurmuzaki*, vol. XVII, p. 949—950 (expresia aparţine lui Duclos, consulul Franţei la Iaşi.

[74] Cf. Gh. Ungureanu, *Frămîntări social-politice în Moldova premergătoare mişcării revoluţionare de la 1848 în Moldova*, în „Studii", XI, 1958, nr. 3.

[75] *Hurmuzaki*, s I_6, p. 145.

[76] Informaţiile agentului polonez Budzynski sînt deosebit de interesante pentru reliefarea acestor evenimente puţin cunoscute pînă acum. Cf. Biblioteca Czartoryski—Cracovia, Mss., nr. III, 5 405, f. 11—24 (raportul este din 16 mai 1847).

[77] *Loc. cit.*, p. 385.

[78] *Hurmuzaki* s I_5, p. 614—616.

al propagandei franceze"[79], în legătură cu mişcarea iniţiată de acesta la Iaşi, în 1841[80], faptele trebuie judecate nu izolat, ci în ansamblu.

M. Sturdza a militat pentru Unirea care se putea realiza numai împotriva voinţei Puterii protectoare, şi pentru instituirea asupra celor două Principate a unui regim de garanţie colectivă. Confidenţele pe care le face lui Huber, cu privire la intenţia de a face din cele două ţări româneşti „o altă Belgie",[81] veritabilele tratative diplomatice pe care le poartă cu F. Colsan şi A. Billecocq, consulul general al Franţei din Bucureşti[82], implicaţi direct în demersul politic al lui Cîmpineanu, hotărît să-i ofere tronul ambelor Principate, misiunea postelnicului N. Suţu[83] şi a lui Kogălniceanu în Ţara Românească[84], precum şi cea a lui G. A. Mano[85], ni-l înfăţişează în cu totul altă lumină. Huber declară că a izbutit să-l cunoască pe M. Sturdza doar în intimitate; acesta l-a încredinţat că a „obosit" să servească mereu drept jucărie instigaţiilor machiavelice ale Rusiei[86].

Este greu de admis că M. Sturdza cocheta doar cu ideea Unirii şi că cultiva pe agentul francez doar pentru a atenua şi domina opoziţia tineretului intelectual[87]. Analiza generală a împrejurărilor de care am vorbit mai sus probează că domnitorul, cu toate defectele sale, în limita concepţiei sale de clasă, a obligaţiilor pe care i le impuneau funcţia sa, a săvîrşit o operă care se înscrie pe linia progresului istoric. Nu el a patronat abuzurile, nu regimul instaurat de el a generat aceste abuzuri. Contradicţiile epocii regulamentare sînt contradicţiile unei epoci istorice aflate în proces de radicală prefacere şi transformare.

Perioada Regulamentului organic, cu toate restricţiile politice ale legiuirii, care a menţinut şi întărit şi *robia clăcii* şi a instituit controlul Puterii protectoare asupra vieţii interne, a reprezentat o perioadă de progres economic[88], de mari prefaceri sociale, de întărire a spiritului şi a conştiinţei naţionale, în care s-a definit mai viu şi personalitatea naţiunii române. Revoluţia de la 1848 este rezultanta acestor eforturi generale de înnoire, de transformare a societăţii româneşti, de adaptare la nivelul civilizaţiei timpului, de creare a unui stat unitar, modern şi independent.

LA MOLDAVIE ENTRE 1828 ET 1848. CONSIDÉRATIONS GÉNÉRALES

Resumé

Après avoir passé en revue la situation de Moldavie pendant l'occupation militaire et l'administration russe (1828—1834), l'auteur note les mesures qui ont été entreprises en vue de l'application du Règlement organique, souligne l'importance de cette loi et l'opposition interne contre elle, en insistant, particulièrement, sur le règne de M. Stourdza.

Sont reliefés la personnalité de prince régnant, les conditions historiques dans lesquelles il a exercé son autorité, ses rapports avec la Cour protectorice et son oeuvre législative. En fin

---

[79] *Ibidem*, s I$_6$, p. 453—455.

[80] Gh. Platon, *Contributions à la connaissance des mouvements sociaux et politiques antérieures à l'année révolutionnaire 1848 en Moldavie. La „Société (association) philantropique"*, în „Revue Roumaine d'Histoire", t. IV, 1965, nr. 5, p. 943—963.

[81] *Hurmuzaki*, vol. XVII, p. 732—734 (Huber către Molé, 1 februarie 1839) şi p. 738 (idem, 28 februarie 1839).

[82] *Ibidem*, şi p. 777—779 (Huber către Thiers, 21 iulie 1840) şi *passim*.

[83] *Ibidem*, p. 725 şi 765—767 (Huber către ducele Dalmaţiei, 31 ianuarie 1840).

[84] În 1883, M. Kogălniceanu — acesta, deşi l-a atacat, i-a recunoscut şi meritele — scria că, în 1839, M. Sturdza l-a trimis la Bucureşti „pentru a pregăti unirea politică". Cf. D. Ciurea, *Civilizaţia în Moldova.... loc. cit.*, p. 21.

[85] *Hurmuzaki*, s I$_6$, p. 38—39, 40—41.

[86] *Ibidem*, vol. XVIII, p. 738 (Huber către Molé, 28 februarie 1839).

[87] Pătimaş în aprecierile sale, N. Suţu notează că acţiunile domnitorului sînt generate exclusiv din calcul: „se apropie de consulul Franţei, flatează aspiraţiile tineretului pe care este departe de a le împărtăşi, prezintă influenţa Rusiei ca un obstacol în calea căruia ar dori să se opună; într-un cuvînt, el face totul pentru a suscita antipatiile împotriva Rusiei". Cf. *Mémoires*, p. 117.

[88] D. Ciurea, *Moldova sub domnia lui M. Sturdza*, p. 196—200.

de compte, l'analyse permet d'observer que M. Stourdza, en dépit de ses défauts, de sa conception sociale et politique, de ses obligations de gouvernement, a accompli une oeuvre en accord avec le progrès historique national. Les contradictions de l'époque du Règlement organique ne sont pas seulement une conséquence des abus du prince régnant ; elles sont aussi les contradictions specifiques d'une époque historique déterminée, en plein processus de transformations complexes.

L'auteur insiste également sur l'opposition contre M. Ştourdza durant son régne anssi bien que sur les manières de manifestation de celle — ci. Les actions de l'opposition ne peuvent pas être considérées séparément ; il est nécessaire qu'elles ne soient pas jugées exclusivement par le programme exposé, mais aussi d'être appréciées dans leur cadre général de déroulement. En même temps, elles doivent être étudiées dans leurs intéractions, en rapport avec leurs effets et leurs contributions à la création de l'état générale de tension qui régnait en Moldavie. Pour connaitre avec certitude les réalités de l'époque, il est absolument nécessaire d'établir les interdépendances entre les *actions d'opposition, les mouvements révolutionnaires* et les *actions politiques.*

A la fin de son étude, l'auteur conclue que ,en dépit de ses restrictions et limites sociales et politiques, imposés par le régime, l'époque du Règlement organique peut être considérée comme étant une époque du progrès économique, des grandes transformations sociales et du murissement de l'esprit et de la conscience nationale. La Révolution de 1848 est le résultat de ces efforts géneraux d'innovations, ayant pour but de transformer la société roumaine, de l'adapter à la civilisation moderne et aussi de constituer un Etat unitaire, moderne et indépendante.